

ВИСВІТЛЕННЯ ПРОЦЕСУ ФОРМУВАННЯ КОЛЕКЦІЙ ЕТНОГРАФІЧНОЇ КЕРАМІКИ В МУЗЕЯХ УКРАЇНИ НА СТОРІНКАХ ЩОРІЧНИКА «УКРАЇНСЬКЕ ГОНЧАРСТВО»

Проаналізовано статті Національного культурологічного щорічника «Українське Гончарство». Акцентовано увагу на публікаціях, у яких порушуються питання формування музеїв з керамологічними колекціями й поповнення цих колекцій через етнографічні експедиції, виставки. Проаналізовано матеріали, присвячені опису наявних колекцій кераміки в українських музеях.

Ключові слова: керамологія, Національний культурологічний щорічник «Українське Гончарство», Національний музей-заповідник українського гончарства в Опішному, публікація, керамологічна колекція.

Зародження інтересу до керамологічних знань припадає ще на XVIII століття. Проте, українська керамологія як наука визнана відносно недавно. Її формування в окрему наукову дисципліну розпочалося з середини 1980-х років. Рушійним фактором цього процесу стало заснування в Опішному першої профільної керамологічної музейної установи – Музею гончарства в Опішному. Музей створений 1986 року, за ініціативою Олеса Пошивайла (доручення Ради Міністрів УРСР від 11.03.1986 року № 41-КО-13547/53 та рішення Полтавського облвиконкому від 12.08.1986 року №320). На його базі через три роки, за постановою Ради Міністрів України від 03.11.1989 року № 272 почав створюватися Державний музей-заповідник українського гончарства в Опішному (далі – Музей-заповідник) – всеукраїнський центр дослідження, збереження й популяризації гончарської спадщини України. Саме завдяки його діяльності стало можливим формування унікальної джерельної бази (всеукраїнська керамологічна колекція, архівні матеріали) і комплектування інформаційного банку – від популярних заміток до наукових керамологічних студій.

У справі актуалізації й популяризації керамологічних досліджень в Україні помітну роль відіграло засноване в структурі Музею-заповідника наприкінці 1992 року нове видавництво – «Українське Народознавство», яке виконало визначальну роль у висвітленні найрізноманітніших аспектів гончарства від найдавніших часів до сьогодення. Його унікальність, перш за все в тому, що це практично єдине видавництво, яке розташоване не в місті, а в сільській місцевості. Окрім того, за словами голови Державного комітету інформаційної політики, телебачення і радіомовлення України Івана Драча, «його самобутність і в тому, що воно стало на обороні одного з найдревніших ремесел нашого народу – гончарства, самовіддано сповідує вірність традиціям народної культури»¹.

Ще 1990 року Музей-заповідник анонсував нове українське періодичне видання, яке мало бути присвячене вітчизняному гончарству: «Видаватиметься ілюстрований журнал «Українське гончарство»»². Через три роки було оголошено про заснування іншого періодичного видання, яке б стосувалося не тільки гончарства – всеукраїнського журналу студіювання культурної спадщини українців «Українське Народознавство». Через публікацію статей у журналі планувалося досягти чотирьох основних завдань: «вивчення першоджерел традиційно-побутової культури українців; поширення в світі знань про вітчизняну культурну спадщину; відображення подвижницьких зусиль української діаспори на ниві збереження й примноження традицій своїх предків; збереження духовних дарів минулого й збагачення ними в ім'я розбудови культури сьогоденної і майбутньої»³. Проте, жоден номер анонсованих часописів так і не був надрукований. Ще існуючі на той час у державі цензури й заборони, а також пріоритетні завдання розбудови Музею-заповідника стали на заваді реалізації проєктів.

Перша ґрунтовна праця підготовлена новим видавництвом побачила світ у 1993 році, уже після розпаду Радянського Союзу. Ним стала перша книга всеукраїнського періодичного видання «Українське Гончарство: Національний культурологічний щорічник. Науковий збірник за минулі літа»⁴. Це перше подібне видання, що було зорієнтоване на всебічне висвітлення гончарної культури, про що зазначили й самі видавці: «В люди вирушає перший на терені України збірник оригінальних матеріалів, цілком присвячених одному з наших найдревніших і найвтаємниченіших ремесел. Його мета – через розмаїтість просторових і часових особливостей гончарських центрів створити цілісний образ самобутнього явища народної культури і в такий спосіб явити світові наші духовні надбання. Адже довгий час радянська ідеологія культивувала «українську національну меншину». Фальшиві пророки, прагнучи підрубати глибинні корені Українства, переконували нас у власній неповноцінності...»⁵. Навіть Президент України Леонід Кучма у передмові до однієї з книг «Українського Гончарства» наголосив на визначній ролі щорічника: «Високій меті збирання воєдино розпорошених джерел про вітчизняне гончарство, науковому студіюванню численних народознавчих проблем через керамологічні знання покликаний слугувати і перший в Україні спеціалізований національний культурологічний щорічник «Українське Гончарство». Цією книгою Україна прагне засвідчити, що вона авангардна держава в сфері науки і духу»⁶. Унікальність видання засвідчили й російські науковці. Зокрема, російський керамолог, доктор історичних наук захоплено констатував: «Издание потрясающе великолепное. Если вы даже ничего другого не успеете сделать за отведенное Богом время, эти книги прочно обеспечивают вам и вашим сподвижникам самую добрую память не только в Украине и в России, но и далеко за их пределами»⁷.

Однак, не зважаючи на захопленість самим виданням, донині ніхто не займався аналізом матеріалів, надрукованих на його сторінках. Одним із напрямків наукових студій «Українського Гончарства» стали проблеми формування колекцій етнографічної кераміки в музейних збірках України. У даному дослідженні простежу ключові моменти окресленої проблеми.

Автори щорічника у своїх дослідженнях акцентують увагу на трьох основних моментах формування керамологічних колекцій:

- 1) створення музейних закладів з метою збереження гончарної спадщини України;
- 2) поповнення фондів шляхом проведення етнографічних експедицій і передачі експонатів з виставок;
- 3) аналіз (опис) музейних колекцій кераміки.

Створення музейних закладів. У першій книзі щорічника розміщені доповіді учасників Першої республіканської науково-практичної конференції «Гончарство України: минуле й сьогодення», яка відбулася в Опішному 8–10 червня 1989 року на базі Музею гончарства. Ключовою у питанні збереження гончарної спадщини України стала стаття керамолога Олеся Пошивайла «Зберегти надбання українського гончарства». Автор окреслив історію поступового планомірного знищення українського гончарства протягом 1920-х – 1980-х років, що призвело до того, що «більшість осередків народного мистецтва остаточно й назавжди припинила своє існування»⁸. Пам'ять про них і їхнє ремесло можна зберегти шляхом музеєфікації гончарної спадщини. У статті Олеся Пошивайла окреслено історію протистояння прогресивної громадськості й місцевої влади в процесі створення Музею гончарства в Опішні. Фактично створення музею у 1986 році стало третьою (наразі, вдалою!) спробою заснування гончарської скарбниці в осередку. Вперше музей старовинних гончарних виробів в Опішні був створений ще 1904 року завдяки клопотанням Василя Кричевського і Петра Вауліна. Музей проіснував два роки, після чого всю збірку було продано полтавському Природничо-історичному музею. Майже через десять років, 1917, Полтавським губернським земством було прийняте фактично перше в Україні рішення про створення спеціалізованого музею гончарства: «Доручити Педагогічному бюро губернського земства спільно з кустарним відділом розробити... план і кошторис для організації місцевого музею старовинних зразків і бібліотеки при ньому»⁹. На жаль, у зв'язку з тогочасними історичними подіями, ці плани так і залишилися на папері. Лише 1986 року в Опішному був створений Музей гончарства, який нині володіє найбільшою керамологічною колекцією в Україні.

У статті Олеся Пошивайла наголошено на тому, що «основним у діяльності музеїв повинна стати не економічна функція, а культурна місія, не заробляння грошей, а кваліфіковані, на

рівні сучасних досягнень науки, збереження й пропаганда культурних цінностей. Оце збереження уже само по собі є суспільно необхідною діяльністю. І держава, яка дбає про свою могутність і майбутнє, не повинна шкодувати засобів на охорону духовних надбань народу»¹⁰. Проте навіть з отриманням незалежності в державній політиці України питання збереження культурної спадщини не стало пріоритетним. І на діяльність музеїв, особливо на поповнення їхніх фондів, кошти не виділяються й нині. Це одна з причин відносної сталості музейних колекцій і їх непоповнюваності на сучасному етапі розвитку.

Ще одна вкрай актуальна проблема збереження гончарної спадщини України, на яку звернув увагу Олесь Пошивайло – заснування музеїв-садиб видатних українських гончарів. Такі музейні комплекси можуть бути центрами пропаганди народного гончарства, осередками відродження традиційного ремесла, місцями наукового студювання гончарної минувшини України. Автор відзначив заснування громадського музею-садиби гончарів братів Якіма і Якова Герасименків у селі Новоселівці Гайсинського р-ну Вінницької області й акцентував увагу на потребі створення подібних музеїв у садибах відомих українських гончарів Олекси Бахматюка, Павлини Цвілик, Остапа Ночовника, Петра Калашника, Олександра Ганжі, Федора Гнідого тощо. На жаль, на цю пропозицію, адресовану до Міністерства культури УРСР, не було відреаговано жодним словом чи дією.

Загалом, тема створення музеїв у гончарних осередках пройшла червоною ниткою крізь усі книги щорічника «Українське Гончарство». До неї зверталися дослідники різних профілів. Зокрема, у другій книзі збірника надруковано статтю співробітника Харківського обласного науково-методичного центру народної творчості та культурно-освітньої роботи Тамари Лисенко «Сучасний стан Валківського гончарства»¹¹, автор якої також наголосила на потребі створення у Валках Музею народного мистецтва. На жаль, цей «крик душі» так і залишився на папері. Так само не створено й Музею звичаїв та побуту подолян, про планування якого повідомив на сторінках щорічника співробітник Кам'янець-Подільського історичного музею-заповідника Юрій Савін¹². У проанонсованому музеї чільне місце мало зайняти гончарство.

У четвертій книзі «Українського Гончарства» розміщено кілька статей, приурочених до 80-річчя від дня народження Олександри Селюченко (1921–1987). З огляду порушення проблеми збереження гончарної спадщини України серед праць провідних дослідників життя й творчості відомої опішненської гончарівни привертає увагу стаття наукового співробітника Державного музею-заповідника українського гончарства в Опішні Наталі Олійник «Феномен доби: Олександра Селюченко». Згадуючи про створення Меморіального музею-садиби славетної гончарівни Олександри Селюченко в Опішні, автор зазначила, що «це унікальний випадок, коли після смерті визначного Художника в недоторканому вигляді зберігся інтер'єр житла, предмети побуту та творчі роботи, у тому числі, величезна колекція кераміки, декоративних розписів, фотоматеріалів, епістолярної спадщини»¹³. Це дуже важливий момент, оскільки в експозиції меморіальних музеїв гончарів експонуються не лише гончарні вироби, а й інші речі, сукупність яких розкриває поняття меморіальної керамологічної колекції – гончарні інструменти й пристрої, фотографії, архівні матеріали тощо. Проте, меморіальний характер музеїв вносить певні корективи у створення їх експозицій. Вони формуються переважно навколо однієї особи або родини й відтворюють їх побут. Це основне завдання подібних музеїв, тому кераміка в них, виступаючи ключовим елементом, доповнюється іншими зацікавленнями колишнього власника. І чим більше предметів, які належали господарю, представлено у колекції, тим глибше можна вивчити й проаналізувати творчі зацікавлення майстра, чинники, які впливали на його діяльність, окреслити коло його знайомств тощо.

У цій же книзі розміщено повідомлення про відкриття Меморіального музею-садиби гончарської родини Пошивайлів, яке у часі співпало з виходом у світ четвертої книги щорічника (1999). У повідомленні коротко описано історію створення домашнього музею родини Пошивайлів, який дуже швидко почав відігравати в провінційному містечку таку ж україностверджуючу роль, як і знаменитий столичний музей Івана Гончара в Києві. Автори зазначили, що «родинний музей гончарства Пошивайлів ще за часів радянського тоталітаризму став осередком уславлення народного мистецтва, своєрідним форпостом українського духу»¹⁴. У статті вперше відзначено, що саме домашній музей гончарської родини Пошивайлів став зародком, з якого визріла ідея створення музею гончарства в Опішному і втілилася в життя у

розбудові Національного музею-заповідника українського гончарства: «Саме тут, на вулиці Заливчого, 63, народжувалися основні ідеї, пов'язані із заснуванням, розбудовою і утвердженням гончарської скарбниці України... А напутніми словами для усіх подвижників, ратаїв гончарської ниви були схвальні слова Явдохи Данилівни: Історія вам ніколи не простить, якщо ви не зробите в Опішному музей...»¹⁵. Настанова Явдохи Пошивайло стала пророчою. В Опішні й Національний музей гончарства функціонує, і її привітна оселя стала меморіальним музеєм, двері якого постійно відкриті як для давніх знайомих, так і для нових відвідувачів. Під час відкриття музею-садиби відомий художник-кераміст із Василькова, заслужений діяч мистецтв України Михайло Денисенко відзначив: «Відродження народних храмів – це чудово, геніально! Цей двір – наша святиня, наша культура... Земля страждає, що немає таких людей. Ступаючи на цей двір, відчуваєш спілкування з цими людьми, з родом, і набираєшся духовної сили. Саме сьогодні велика робота – відродження всього того святого!»¹⁶. Нині майстер уже покійний, і його садиба також могла б стати унікальним меморіальним музеєм цілої родини, яка налічує до дев'яти поколінь гончарів. І не лише його. Україна славиться багатьма майстерними гончарями й цілими гончарськими родинами, однак держава не зацікавлена збереженням їхньої спадщини. Так і зникають невідомо куди цілі колекції, які могли б стати основою унікальних меморіальних комплексів, за допомогою яких можна вивчати й популяризувати гончарство не лише окремо взятого роду, а цілого регіону. У такій ситуації справа збереження пам'яті й розповсюдження відомостей про гончарство цілком переходить на сторінки таких тематичних видань як Національний культурологічний щорічник «Українське Гончарство».

Зверну увагу, ще на один момент збереження гончарної спадщини. Ще у першій книзі збірника Олесь Пошивайло, відзначив, що на Полтавщині чи не найбільше робилося для відродження художнього гончарства, зокрема, і шляхом створення музеїв гончарства. Збереглася ця тенденція і в наш час. Уже в останній книзі щорічника керамолог наголошує, що створення усіх музейних комплексів в Опішному починаючи з 1986 року (час заснування Музею гончарства, з якого постали інші структурні підрозділи) стало можливим лише за вирішальної підтримки Управління культури Полтавської облдержадміністрації в особі його керівника, Заслуженого працівника культури України Петра Бондаревського. Якби ініціативи громадськості частіше підтримувалися на рівні обласного й державного керівництва, то, можливо, було б створено не одну садибу славетних українських гончарів і збережено не одну керамологічну колекцію.

Поповнення фондів. У статті художника-кераміста Андрія Ільїнського «Про необхідність збирання не тільки мальованої та незвичайної, а й взагалі майже усієї старої побутової кераміки» акцентовано увагу на потребі поповнення музейних колекцій кераміки не лише мальованими виробами, а й простим посудом: «Музейні фонди мають зберегти сотні звичайних глечиків, макітер, інший старий неглазурований посуд, зроблений руками гончарів минулих літ. Треба все це збирати, адже без цих виробів неможливо уявити собі український побут минулих років. Адже це вже ніколи не повториться. Побутовий гончарний посуд уже встигли розбити, але ще не в повній мірі зрозуміли необхідність його збирання»¹⁷. Дійсно простий посуд, що використовувався у щоденному побуті, архітектурно-будівельна кераміка, а також гончарні інструменти й пристрої достатньо довго не привертали увагу збирачів. Такі речі масово почали збирати лише працівники музеїв архітектури й побуту, які створювалися в Україні з середини 1960-х років. Ця зацікавленість пояснювалася специфікою побудови експозицій цих музеїв – показ побуту українців через оформлення традиційного житла й подвір'я. Саме тому музеї архітектури й побуту володіють переважно збірками ужиткової кераміки, які постають неоціненним джерелом для дослідження особливостей розвитку гончарства в різних регіонах України. Такий посуд, створений колись великою кількістю гончарів, випалений у традиційних горнах, у зв'язку з технологічним розвитком суспільства надалі так уже створюватись не буде. На необхідності активізації пошукової діяльності музейних працівників з метою збереження якомога більше скарбів наголошував ще 1986 року Олесь Пошивайло зазначивши, що «настав період, коли відходять у небуття як останні носії гончарної майстерності, так і останні люди, котрі що-небудь пам'ятають про заняття гончарством своїх сусідів, односельців. Мине декілька років, і всі ті ремісничі заняття, які ще живуть у пам'яті народній, будуть втрачені назавжди.

Уже сьогодні навіть літні мешканці колишніх гончарських поселень часто категорично стверджують, що буцімто гончарів у їхньому селі ніколи й не було»¹⁸. Дійсно, з кожним роком залишається все менше людей, які можуть щось розповісти про ремесло свого регіону, оскільки традиційне гончарство нині «не в моді» і ним мало хто хоче ним займатися.

Однак серед простої кераміки трапляються речі неперевершені щодо гармонійності форм і пропорцій, надзвичайної історичної вартості. На цьому наголосив і краєзнавець Юрій Савін: «Не усвідомлюючи художньої та наукової цінності, люди викидають пощерблену миску чи збанок. Так, слоїк, який лежав під муrom, виявився роботою гончаря Червоняка і мав ще задовільний вигляд для експонування»¹⁹. Акцентували на цьому увагу й Музею-заповідника Світлана Шкурпела й Ніні Панічева у статті «Гончарні центри Черкащини (Смілянський та Чигиринський райони)»: «Найбільш цікавим був великий простий, неполив'яний горщик, відер на три. [...] Довгенько прийшлося повозитися біля цього горщика, бо він був вмерзлий у землю, але вже що раді були, то й слів немає! Звичайно, люди дивувалися, що вони викинули на сміття, а ми раділи, немовби знайшли скарб»²⁰. Наведені цитати підтверджують думку, що етнографічні (керамологічні) експедиції – один з достатньо ефективних шляхів поповнення музейних колекцій новими предметами. Окрім того, такі відрядження дозволяють виявити як великі гончарні осередки, де ремесло набуло ознак промислу, так і невеличкі поселення, де гончарством займалися переважно для задоволення власних потреб. У результаті опитування місцевого населення учасники експедицій формують унікальний інформаційний банк історії гончарства в Україні. Вони збирають відомості про розвиток ремесла в населеному пункті й регіоні, про гончарні родини, асортимент посуду, що виготовлявся в конкретних осередках, техніку виготовлення й декорування виробів, регіон їх розповсюдження тощо. Як відмічено в окремих працях, «поговоривши з гончарями, з місцевими жителями села, ми отримали більш повне уявлення про розвиток гончарства»²¹ конкретного населеного пункту.

У щорічнику «Українське Гончарство» надруковано кілька статей, у яких висвітлено матеріали етнографічних експедицій. Починаючи з другої книги у щорічника започатковано окремий розділ: «Польові етнографічні експедиції», де й розміщено згадані матеріали. Майже в усіх публікаціях згаданого розділу автори зазначили, що в результаті експедицій їм вдалося поповнити музейні фонди новими зразками глиняних виробів: кераміку для музеї дарували, продавали, виготовляли на замовлення, інколи, цікаві зразки просто знаходили на смітниках. А Ірина Несен, описуючи історію гончарства Півдня України, відзначила збиральницьку діяльність Василя Бабенка, Федора Вовка, Павла Рябкова, які «сприяли формуванню колекцій народного мистецтва та побуту перших публічних музеїв України»²². Отже, автори статей збірника підтримали позитивний досвід поповнення музейних фондів керамікою в ході етнографічних експедицій.

Прикметно, що з вісімнадцяти статей з матеріалами етнографічних експедицій розміщених у збірнику п'ятнадцять написано співробітниками Музею-заповідника, а три – науковцями Києва, Львова й Житомира. Окрім того, що це музейне видання, є ще одне пояснення вагомій переваги публікацій опішненських авторів. 1990-ті роки – період активної розбудови новоствореного музею в Опішному. А найпростіший спосіб поповнення фондів новими оригінальними експонатами – етнографічні експедиції. Тому в цей період співробітники активно їздили у відрядження по гончарних осередках з метою збору інформації й пошуку кераміки. Причому їздили всі – від працівників фондів до бібліотекарів і бухгалтерів. Єдиним недоліком таких поїздок стала відсутність чітко розробленої програми пошукової діяльності, зокрема, переліку населених пунктів, обов'язкових для відвідування збирачів. Цим пояснюється фрагментарність етнографічних експедицій.

У процесі поїздок по селах вдавалося встановлювати й імені гончарів в кожному конкретному осередку. На цьому наголосили в публікаціях самі автори. У багатьох матеріалах є фраза «вдалося виявити ще одного гончаря» або ж цілий список імен тих, хто займався гончарством. Траплялися випадки, коли під час поїздок збирачі відкривали творчість гончарів, чиї імена згодом стали відомі на всю Україну. Зокрема, Юрій Савін у статті про гончарство Смотрича (Хмельниччина) навів приклад як етнограф Іван Гончар, подорожуючи Україною з метою пошуку матеріалів для виставки «побував на Поділлі, де відкрив майже невідомих майстрів»²³. У статті згадано імена Олександри Пиріжок і Карпа Білоогого.

Окремі автори щорічника звернули увагу ще на один шлях поповнення колекцій кераміки – організація виставок. Зокрема, етнограф Галина Галян, описуючи колекцію кераміки видатної опішненської гончарівни Олександри Селюченко у Полтавському краєзнавчому музеї, зазначила, що за життя майстрині єдина персональна виставка її робіт відбулася в полтавському музеї. Після вернісажу кращі роботи були закуплені до фондів музею²⁴, що зробило можливим формування унікальної колекції глиняної іграшки майстрині. Саме такий спосіб формування колекцій є найефективнішим у плані достовірної атрибуції мистецьких творів. На поповнення фондів музею керамікою шляхом закупівлі експонованих на виставках робіт звернула увагу й Тамара Лисенко в уже згаданій статті про валківське гончарство²⁵. Автор описує великі колективні виставки у 1989 році в Каневі (до 175-річчя Т. Шевченка) і Києві («Седнів-89»), у яких брали участь і валківські гончарі. Близько третини робіт після виставки були закуплені музеями, Міністерством культури України²⁶.

Аналіз (опис) музейних колекцій кераміки. У першій книзі збірника розміщено дві статті, присвячені музейним колекціям української народної кераміки. Це матеріали доповідей однієї із секцій Першої республіканської науково-практичної конференції, яка відбулася в Опішному 8-10 червня 1989 року. Подібні статті періодично друкувалися у збірниках матеріалів наукових конференцій музейного спрямування. Загалом же, на колекції кераміки, які зберігались у музеях, дослідники почали звертати увагу ще в 1920-х роках. Зокрема, Надія Геппенер описала колекцію глиняних виробів села Жерденівки (54 одиниці збереження), що зберігалася в Київському сільсько-господарському музеї, зібрану завідувачем Куствідділу музею Ю. С. Олександровичем під час музейного відрядження 1925 року²⁷. На основі цієї збірки дослідниця простежила розвиток ремесла, проаналізувала форми виробів, описала колір посуду й використаних ангобів, порівняла мальовку різних авторів, зазначивши назви її елементів. Це одна з перших праць, присвячених аналізу музейної збірки кераміки, де не лише простежено склад збірки жерденівських виробів у музеї, а й зафіксовано шлях їх надходження – етнографічна музейна експедиція.

Статті, надруковані у щорічнику «Українське Гончарство», присвячені загальному опису колекцій кераміки двох українських музеїв – Державного музею українського народного декоративного мистецтва й Музею народної архітектури й побуту у Львові.

Наталя Мішутіна у статті «Кераміка в колекції Державного музею українського народного декоративного мистецтва УРСР»²⁸ простежила історію формування колекцій музею від часу заснування київського «Общества любителей древностей и искусств» (1897), яке й займалося збиранням творів для музею. Описуючи колекцію кераміки, автор наголосила, що шляхи її поповнення різні й сягають своїм корінням часу заснування «прамузею». Основою створеного 1954 року Державного музею українського народного декоративного мистецтва стали керамологічні колекції музею-попередника, зібрані науковцями під час етнографічних експедицій по губерніях України, твори, що надійшли з кустарних виставок, колекції Сільськогосподарського музею в Києві (1920 – перша половина 1930-х років), роботи народних майстрів і художників, виконані у Центральних експериментальних майстернях (середина 1930-х років), роботи викладачів й учнів Межигірського керамічного технікуму (1919–1927). Вивчаючи описані автором шляхи поповнення колекцій кераміки сучасного музею наприкінці 1980-х років, доходжу висновку, що вони не змінилися й ніяк не урізноманітнилися. Це ті самі виставки, експедиції, безпосередні контакти з майстрами (хоча з початку XXI століття експедиції не проводять за браком коштів, а контакти з майстрами переросли в організацію авторських виставок в музеї, за що автори дарують якийсь свій твір). Як відзначила Наталя Мішутіна, «головне в цій діяльності музею – збереження високого художнього рівня колекції при прагненні до найбільш повного відображення картини розвитку української художньої кераміки як минулого так і сучасного»²⁹. Одночасно вона звернула увагу на проблему поповнення колекції творами сучасних професійних художників-керамістів. Автор наголосила, що такі твори почали надходити до музею лише останніми роками (1980-ті роки).

Колекцію кераміки, що зберігається в музеї, у статті описано поверхово. Автор лише перерахувала регіони, які представлені найбільше, а також зазначила шлях надходження або дарувальника найбільш цінних зразків. Виокремила твори гончарів Опішного (акцентовано, що ця колекція може бути об'єктом окремого дослідження) і колекцію кераміки Поділля, зібрану

Євгенією Спасською та Ю. Александровичем впродовж 1925 року; колекцію кераміки західних областей України.

Ще одна стаття згаданої тематики – «Західно-українська кераміка в збірці Музею народної архітектури і побуту у Львові» керамолога Надії Боренько³⁰. Автор на початку статті наголосила на формуванні колекції кераміки музею «буквально з нуля». Порівнюючи інформацію про заснування музею подану в попередній статті зі статтею Надії Боренько, бачимо, що київському музею пощастило отримати в спадок унікальну колекцію 1900-х – 1930-х років, яка стала перлиною його збірки. Однак, не зважаючи на те, що колекція музею у Львові почала формуватися з кінця 1960-х років, уже на кінець ХХ століття вона стала унікальним зібранням простого посуду практично з усіх регіонів Західної України, датованого кінцем ХVIII–ХХ століттями. Автор статті відзначила, що на основі колекції, сформованої музеєм, «можна говорити про оригінальність гуцульської кераміки та її відмінність від покутської (при всіх тих рисах, що їх об'єднують), про характерні особливості кераміки Західного Поділля, про архаїчні корені буковинського гончарства, про особливості керамічного розпису Закарпаття, про витонченість форм і декору чорно лощеної кераміки на Львівщині»³¹. На відміну від автора попередньої статті, керамолог акцентувала увагу на особливостях декору кераміки з колекції: зазначила характерні риси виробів окремих майстрів і регіонів, окреслила кольорову гаму мальовки, визначила склад основних елементів ангобів, описала історію розвитку сюжетів на кераміці, порівняла декорування кераміки в окремих гончарних центрах, простежила особливості технології виробів гончарних осередків Західної України залежно від часу їх виготовлення тощо.

Отже, одним із напрямків наукових студій на сторінках Національного культурологічного щорічника «Українське Гончарство» стали проблеми формування колекцій етнографічної кераміки і збереження гончарної спадщини України в музейних збірках. Автори щорічника у своїх дослідженнях акцентували увагу на трьох основних етапах цієї теми: створення музейних закладів, поповнення їх фондів шляхом проведення етнографічних експедицій і передачі експонатів з виставок та аналіз (опис) музейних колекцій кераміки. Відзначено, що для збереження гончарної спадщини найбільш доцільно створювати спеціалізовані музейні установи. Як приклад, наведено шляхи заснування музеїв у Опішні – Музей гончарства в Опішні та два музеї-садиби видатних українських гончарів (Олександр Селюченко й родини Пошивайлів). Відзначено, що створення подібних установ неможливе без підтримки на рівні обласного чи державного керівництва. Щодо поповнення фондів музеїв новими експонатами, то автори статей описали, переважно, пошук глиняних виробів під час етнографічних експедицій, наголошуючи, що саме під час таких поїздок можна знайти унікальні речі. Аналізу наявних у музеях колекцій кераміки увагу автори майже не приділили, лише обмежилися поверховим описом колекцій, або акцентували увагу на декоруванні глиняних виробів.

¹ Драч І. Видавництво «Українське Народознавство» – феномен екології гончарської культури України // Український керамологічний журнал. – 2001. – № 1. – С. 95.

² Українська народна декоративно-вжиткова творчість: Бібліографічний покажчик публікацій 1975–1985 рр. / Укладач Михайло Селівачов. – Київ-Опішне, 1990. – С. 74.

³ Пошивайло О. Етнографія українського гончарства: Лівобережна Україна. – К., 1993. – С. 403.

⁴ Українське Гончарство: Національний культурологічний щорічник: Науковий збірник за минулі літа / упоряд. Олеся Пошивайла. – Київ-Опішне, 1993. – Кн. 1. – 520 с.

⁵ Там само. – С. 8–9.

⁶ Кучма Л. Дорогі співвітчизники! // Українське Гончарство: Національний культурологічний щорічник: Науковий збірник за минулі літа / упоряд. Олеся Пошивайла. – Київ-Опішне, 1993. – Кн. 1. – С. 12.

⁷ Пошивайло О. Гончарська столиця України: Видавництво «Українське Народознавство». – Опішне, 2000. – С. 35.

⁸ Пошивайло О. Зберегти надбання українського гончарства // Українське Гончарство: Національний культурологічний щорічник: Науковий збірник за минулі літа / упоряд. Олеся Пошивайла. – Київ-Опішне, 1993. – Кн. 1. – С. 84.

⁹ Пошивайло О. Музейний ландшафт гончарської України // Український керамологічний журнал. – 2003. – № 2–4. – С. 7.

¹⁰ Пошивайло О. Зберегти надбаня українського гончарства // Українське Гончарство: Національний культурологічний щорічник: Науковий збірник за минулі літа / упоряд. Олеся Пошивайла. – Київ-Опішне, 1993. – Кн. 1. – С. 84.

¹¹ Лисенко Т. Сучасний стан Валківського гончарства // Українське Гончарство: Національний культурологічний щорічник. За рік 1994. – Опішне, 1995. – Кн. 2. – С. 315.

¹² Савін Ю. Гончарство Поділля. Комплексний збір пам'яток гончарства Смотрича у Кам'янець-Подільському історичному музеї-заповіднику // Українське Гончарство: Національний культурологічний щорічник: Науковий збірник за минулі літа / упоряд. Олеся Пошивайла. – Київ-Опішне, 1993. – Кн. 1. – С. 301.

¹³ Олійник Н. Феномен доби: Олександра Селюченко // Українське Гончарство: Національний культурологічний щорічник. За роки 1996–1999 / за ред. Олеся Пошивайла. – Опішне, 1999. – Кн. 4. – С. 313.

¹⁴ [Пошивайло О., Пошивайло С.]. Відкриття Меморіального музею-садиби гончарської родини Пошивайлів // Українське Гончарство: Національний культурологічний щорічник. За роки 1996–1999 / за ред. д-ра іст. наук. Олеся Пошивайла. – Опішне, 1999. – Кн. 4. – С. 475.

¹⁵ Там само. – С. 476.

¹⁶ Там само. – С. 477.

¹⁷ Ільїнський А. Про необхідність збирання не тільки мальованої та незвичайної, а й взагалі майже усієї старої побутової кераміки // Українське Гончарство: Національний культурологічний щорічник: Науковий збірник за минулі літа / упоряд. Олеся Пошивайла. – Київ-Опішне, 1993. – Кн. 1. – С. 282.

¹⁸ Пошивайло О. Гончарство Зіньківського та Котелевського районів Полтавської області // Українське Гончарство: Національний культурологічний щорічник. За рік 1995. – Опішне, 1996. – Кн. 3. – С. 125–126.

¹⁹ Савін Ю. Гончарство Поділля. Комплексний збір пам'яток гончарства Смотрича у Кам'янець-Подільському історичному музеї-заповіднику // Українське Гончарство: Національний культурологічний щорічник: Науковий збірник за минулі літа / упоряд. Олеся Пошивайла. – Київ-Опішне, 1993. – Кн. 1. – С. 304.

²⁰ Шкурпела С. та ін. Гончарні центри Черкащини (Смілянський та Чигиринський райони) // Українське Гончарство: Національний культурологічний щорічник. За рік 1995. – Опішне, 1996. – Кн. 3. – С. 155.

²¹ Шкурпела С. та ін. Минуле і сучасне гончарства Межиріччя на Сумщині // Українське Гончарство: Національний культурологічний щорічник. За рік 1994. – Опішне, 1995. – Кн. 2. – С. 137.

²² Несен І. До питання про вивчення гончарства на Півдні України // Українське Гончарство: Національний культурологічний щорічник: Науковий збірник за минулі літа / упоряд. О. Пошивайла. – Київ-Опішне, 1993. – Кн. 1. – С. 323.

²³ Савін Ю. Гончарство Поділля. Комплексний збір пам'яток гончарства Смотрича у Кам'янець-Подільському історичному музеї-заповіднику // Українське Гончарство: Національний культурологічний щорічник: Науковий збірник за минулі літа / упоряд. О. Пошивайла. – Київ-Опішне, 1993. – Кн. 1. – С. 302.

²⁴ Галян Г. Про збірку Олександри Селюченко в Полтавському краєзнавчому музеї // Українське Гончарство: Національний культурологічний щорічник. За роки 1996–1999 / за ред. О. Пошивайла. – Опішне, 1999. – Кн. 4. – С. 315.

²⁵ Лисенко Т. Сучасний стан Валківського гончарства // Українське Гончарство: Національний культурологічний щорічник. За рік 1994. – Опішне, 1995. – Кн. 2. – С. 313–315.

²⁶ Там само. – С. 313.

²⁷ Геппенер Н. Жерденівські ганчарі: Лавренюки-полив'яні. – К., 1928. – 28 с.: іл.

²⁸ Мішутіна Н. Кераміка в колекції Державного музею українського народного декоративного мистецтва УРСР // Українське Гончарство: Національний культурологічний щорічник: Науковий збірник за минулі літа / упоряд. О. Пошивайла. – Київ-Опішне, 1993. – Кн. 1. – С. 345–349.

²⁹ Там само. – С. 347.

³⁰ Боренько Н. Західно-українська кераміка в збірці Музею народної архітектури і побуту у Львові // Українське Гончарство: Національний культурологічний щорічник: Науковий збірник за минулі літа / упоряд. О. Пошивайла. – Київ-Опішне, 1993. – Кн. 1. – С. 350–355.

³¹ Там само. – С. 351.

Проанализированы статьи Национального культурологического ежегодника «Украинское Гончарство». Акцентировано внимание на публикациях, в которых затрагиваются вопросы формирования музеев с керамологическими коллекциями и пополнения этих коллекций благодаря этнографическим экспедициям, выставкам. Проанализированы материалы, посвященные описанию коллекций керамики в украинских музеях.

Ключевые слова: керамология, Национальный культурологический ежегодник «Украинское Гончарство», Национальный музей-заповедник украинского гончарства в Опoшне, публикация, керамологическая коллекция.

Articles from National culturological yearbook «Ukrainian Pottery» were analyzed. The attention was paid to the publications that address the issues of formation of museums with collections of ceramics and replenishment of these collections thanks to ethnographic expeditions and exhibitions. The materials devoted to the description of collections of ceramics in the Ukrainian museums were analyzed.

Keywords: ceramology, National Cultural Annual «Ukrainian Pottery», National Museum of Ukrainian Ceramics in Opishne, publication, ceramological collection.